

מראי מקומות לסוגיות הנלמדות

פרשת דברים גיטין נו. - ס:

נו. הואילו והו יתבי רבנן ולא מחו ביה וכו'.
 אמרו להו רבנן ניפוק ונעביד שלמא בהדיהו וכו', אמרו להו ניפוק ונעביד קרבא בהדיהו, אמרו להו רבנן לא מסתייעא מילתא.

כ' המהרש"א [בד"ה הו בהו, בתו"ד], דהו בה בריוני וכו' הם פריצי ישראל וכו' שלא היו רוצים ליכנע לרומיים, כדקאמר דא"ל רבנן ניפוק שלמא וכו', שכבר ידעו כי סימן אבות לבנים שאמר יעקב [בראשית ל"ג, י"ד] יעבר נא אדוני לפני עבדו וגו', ולכך אמרו רבנן לא מסתייעא מילתא ליעבוד בהדיהו קרבא.

וז"ל הבן יהודע, נ"ל בס"ד הכונה, שהיו [הבריונים] בוטחים בעסק התורה שהיה הרבה מאד באותו הדור, וסמכו בזה על דיבורו של יצחק אבינו ע"ה שאמר הקול קול יעקב, כשהקול קול יעקב אז אין הידים ידי עשו, ולכן גם עתה שמצוי בהון תורה, לא יוכלו בני עשו לשלוט, ואמרו להם רבנן, עתה בדור זה לא מסתייעא ההיא מילתא דיצחק אבינו ע"ה, יען דאע"פ שהקול קול יעקב, כיון דאיכא לשה"ר שהוא חטא בלשון, לא יועיל לימוד התורה בלשון לבטל ידים של עשו. [וע"ע בדבריו לקמן בסוגיין, דהא דביקש תן לי יבנה וחכמיה, נתכוין להפחידו בעמלי תורה, דהכלל ידוע, הקול קול יעקב אין הידים ידי עשו].

נו. דר' צדוק יתיב ארבעין שנין בתעניתא דלא ליחרב ירושלים.

כ' המהרש"א, דארבעין שנין קודם שנחרב הבית חזו בו סימני חורבן, כדאמרינן פ' היו בודקין [סנהדרין מא:]: דארבעים שנה קודם שנחרב הבית בטלו סנהדרין. [א"ה, התם פירש"י כיון דחזו דנפשי רוצחים ולא היו מספיקין לדון עמדו וגלו משם. ואולי לא מייתי מינה אלא שהיו יודעין שבעוד מ' שנה יחרב. ועצ"ב. ולכא' מפורש טפי בברייתא דיומא [לט:]: ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימיו, ולא היה לשון של זהורית מלבין, ולא היה נר מערבי דולק, והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן, [סימן לאויבים לבא וליכנס. רש"י] וכו', ידוע אני בך שסופך ליחרב וכו'.

נו: שמועה טובה אתיא לך, דכתיב שמועה טובה תדשן עצם.

הר"י בשע"ת [ש"ב אות י"ב] כ' דהאי קרא ללמד שאע"פ שהעין אבר נכבד מאד, נכבד ממנו האוזן, כי ישמעו בו שמועה טובה המדשנת את העצם שאין בו הרגשה, ולא ידושן במאור עינים. [והקדים שלמה המע"ה מעלת האוזן, להראות גודל חובת עבודתו, הכתובה במקרא שלאחריו, אוזן שומעת תוכחת חיים וגו']. [ולפ"ו צ"ב לפ"ז, דבסוגיין חזינו דאהני מראה עיניו דאפסיינוס לעצמותיו כמו שהועילה שמיעת האוזן].

נו: מה עשה נטל את הפרוכת ועשאו כמין גרגותני וכו'.

כ' המהרש"א, שודאי לא היה חש ליטול עמו רק כלי זהב וכסף שבביהמ"ק, אבל נטל את הפרוכת כדי להשתבח בטיפת דם שהרג את

נו. הואילו והו יתבי רבנן ולא מחו ביה וכו'.

כ' המהרש"א, איכא למימר, מה שלא מיחו מפני שלא היה בידם למחות. ואפשר שעשו כן כי החנופה היא שגבהה באותו הדור, כמ"ש בסוטה [מא:]: גבי אגריפס המלך. ובבן יהודע כ', נ"ל ודאי הם לא הרגישו בדבר זה, שלא ראו דנקטיה בידיה ואפקיה, רק זה חשב שראו ולא מיחו. ואפי' לפ"ד המדרש [איכ"ר ד', ג'], יתכן ידעו שזה רוצה להוציא ולא גערו בו, אבל לא ראו דנקטיה בידיה ואפקיה. ועיין במהר"ם שי"ף לקמן [בד"ה ענוותנותו של ר' זכריה] שכ', טפי הול"ל ולמיתלי על רבנן, שלא מיחו בידו הן הן הגורמין, וצ"ל דבאותו פעם עדיין לא היה ברי היזקא.

נו. יאמרו בעלי מומין קרבין לגבי מזבח.

כ' המג"א [סי' תרנ"ו סק"ה, והביאו מהרצ"ח כאן], קצת משמע דמותר לעבור על לא תעשה מפני אימת המלכות. וביאר במחה"ש, דמשמע דלולי האי גזירה היו עוברים על ל"ת להקריב בעל מום. [ומש"כ המג"א דמשמע קצת, עיין במהרש"א דפשיטא ליה הכי, דז"ל, דודאי הכא בעלי מומין קרבין משום שלום מלכות]. ועיין בפמ"ג שכ' ע"ד המג"א, די"ל דספק פיקוח נפש הוי. [ולפ"ז הא דמשמע נמי שהיו הורגים אותו אי לאו טעמא דיאמרו מטיל מום בקדשים יהרג, ועל כרחך משום דרודף הוא כמש"כ המהרצ"ח, ואי ספיקא הוי, צ"ל דשרינן ודאי רציחה מפני ספק רדיפה, ועיין מנח"ח מצוה רצ"ה רצ"ו ס"ק ל"ג, ובזכרון שמואל סי' פ"ג ענף ו' אות כ"ב].

נו. ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו וכו'.

כ' המהרש"א [בד"ה ואמר יאמרו], גם כי נגזר אז גלות עליהם בעבור שנאת חנם, אפשר שהבית לא היה נחרב, שהיה המלכות חס עליו אילו היה קרבנו קרב, אבל עתה שלא נקרב קרבנו, היה חמתו על הבית, שאמר אין לו צורך בו. [ולכא' צ"ב, דא"כ לא היה לו לר' יוחנן לסיים והגליתנו מארצנו. ותו, דביומא [ט:]: לא קאמר מפני מה גלינו מארצנו, אלא אמרו מקדש שני וכו' מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם].

נו. שהיתה ציצתו נגרת ע"ג כרים וכסתות.

כ' השו"ע בהל' ציצית [סי' כ"א ס"ד], יש לזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרור ציציותיו. והקשה המג"א דמשמע לכא' מסוגיין דאנשים אחרים היו ציציותיהם נגררין על הארץ, ויש לדחות דשל אחרים לא היו נגררין כלל. [רק הוא שהיה יכול מתוך עשרו להלך ע"ג כרים וכסתות, האריך ציציותיו. אמנם מה דמייתי המג"א שם מההיא דסי' י', דפטרו גלימא מציצית משום שאם היו עושין בו ציצית היו נפסקין בכל עת מפני דריסת הרגל, לכא' האי חששא איתה גם כשנגררין ע"ג כרים וכסתות].

הלוי עה"ת [פ' וישלח] דיעקב אבינו ע"ה נתיירא גם מזה, דגם טובתו ואהבתו של עשו, רעה היתה אצל יעקב, וע"ז התפלל הצילני נא מיד אחי].

נז. בא וראה כמה גדולה כחה של בושא, שהרי סייע הקב"ה את בר קמצא וכו'.

כ' בעיון יעקב, משום דאי לא נעשה הדבר בסיוע הקב"ה, מסתמא היו רבנן עומדים על דעתם לאקרוביה משום שלום מלכות, או למקטליה דלא ליזיל ולימא, אך הקב"ה גרם שהשיב חכמים אחר שצייתו לר' זכריה כדלעיל.

נז. איזדקור ואכלו ושתו וכו', אמר מיחדא קא חדו בי יהודאי, הדר אתא עליהו.

כ' המהרש"א, דהוה להו להודות ולהלל על הנס שהלך מאתם המלך, אבל אכלו ושתו ולא בטחו בישועת ה', אלא אמרו שהמלך לא יכול להם מפני גבורתם, וז"ש מיחדא קא חדו בי שלא יכולתי להם.

נז. אמרה לו בבקשה ממך אל תגע בי שאין לי כתובה ממך.

כ' המהרש"א, מהכא משמע קצת דארוסה אין לה כתובה. ואפשר לומר דה"ק כיון דשבוי הוה, והגוי קונה את ישראל, וכל מה שקנה עבד קנה רבו, ואין לו כלום להשתעבד בו כתובתה. והא דלא חשש אהא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, דמה"ט תקנו חז"ל ואסרו לנו הארוסות וכו', י"ל דהיו שם עשרה מישראל שהיה יכול לעשות בפניהם ברכת נישואין, וכן משמע שהיו שם ישראל אחרים, כדקאמרה כשמות ספדו לזה וכו', דודאי לישראל אמרה כן. וכ"כ המהר"ם שיי"ף.

ובבן יהוידע כ' דלנכרים השבאים אמרה כן לפרסם שבחו. א"נ כשבאו לפדותם אמרה להם שכבר מת וראוי שתעשו לו הספד שפטפט ביצרו. ויעו"ש בחד שינויא שהיו שם עשרה מישראל שאינם יודעים לכתוב כתובה, א"נ נשים שאין ראויין להעיד לכתוב כתובה. אבל בס' בניהו כ', שאם הבעל ידע לכתוב, היה אפשר שיכתוב לה כתובה בהודאת עצמו בכתיבתו וחתירתו, דסגי בהכי, אלא שלא ידע לכתוב.

ובמה שמבואר מדבריהם דכי ליכא עשרה לברך בפניהם אסירא ליה, עיין בב"י [אה"ע סי' ס"ב] דהרשב"א נשאל על עיר שאין בה עשרה וא"א להביאם ממקום אחר, והשיב ברכת חתנים אינה בפחות מעשרה. ובשם תרוה"ד הביא, דבתשו' מיימוני [הל' אישות סי' י"ח] כ' דאין ברכות מעכבות דיעבד, דמסתברא דכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה היינו בלא חופה, אלא דנקט בלא ברכה לפי שעושיין ברכה בשעת נישואין, וכי תעלה על דעתך אם אין במדינה עשרה שלא תנשא אשה משום דברכת חתנים בעשרה. עכ"ל.

נז. תנא, שבע שנים בצרו עובדי כוכבים את כרמיהן מדמן של ישראל.

כ' המהר"ם שיי"ף, בערבי פסחים במרדכי, לכך תיקנו הטוב והמטיב על היין טפי מעל שינוי פת משום שבצרו וכו'. [וז"ל המרדכי, הקשה רב ניסים גאון ז"ל, אמאי לא מברכינן הטוב והמטיב על שינוי פת וכו', ועוד י"ל לפי שתיקנו ברכת הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שנתנו לקבורה, ושבצרו כרמיהם מדמים כדאמרינן בגיטין, ולכך נתקנה על היין שהוא אדום כמו דם, ועוד זכר לבצירת כרמיהם מדמים. עכ"ל]. ולהאי טעמא קצת קשה, א"כ על שינוי ענבים נמי. ואפשר לומר לזכר שני חלקים מים ואחד דם, וכל חמרא דלא דרי על חד תרי וכו'. [ועיין שבת עז.].

נז. אמרו ליה דם זבחים דאישתפון, אייתו דמי ולא אידימי.

בתשו' חו"י [סי' ל', הו"ד בגילויני הש"ס כאן] כ', דשמע להקשות מכאן על מש"כ רש"י בפ"י החומש על הפסוק וישחטו שעיר עיזים [בראשית ל"ז, ל"א] שדמו דומה לדם אדם. ותירץ, דרק כשדם שעיר לבדו נראה כדם אדם, משא"כ כששניהם יחד לפני הרואה, ניכר ההבחן ביניהם. [ועיין בגילויני הש"ס שהביא כסברא זו ממכמה דוכתי].

נז. הקול קול יעקב וגו', הקול זה אדריינוס קיסר שהרג וכו'.

עצמו, דהיינו "אשר כן עשו". ועיין במהר"ם שיי"ף שגרס "ועשאן כמין גרנותני" [בל' רבים], וביאר דבבית שני היו ב' פרוכות. והגרע"ב י"ץ כ', פרוכות דבבי טובא הוי, [ושלש עשרה פרוכות היו, ולצניעותא עבידן, כמבואר בכתובות קו.]. ולכא' פרוכות אלו נטלן בשביל עצמן, דהא לא הוה בהון טיפת דם. וע"ע במתני' דפ' בתרא דשקלים דתנן משמונים ושתים ריבוא היתה נעשית ולחד פירושא היינו פ"ב ריבוא דינרי זהב, וא"כ יקרה היא משאר כלי זהב וכסף].

נז. לנכרי יהיב ליה ארבע זוזי, לישראל אל"מ מסתייך דקא חזית בסנאך.

כ' בס' בניהו, קשה מי הכריחו שיביא ישראל ג"כ עם העכו"ם, וכי מתו כל נפחי העכו"ם שהוצרך להביא גם ישראל. ונ"ל בס"ד, כי חשב אם יביא ישראל דודאי ישמח בצרתו, שרואה את צערו בעיניו, ואז אולי יהיה זה סיבה להצלתו, כמו שאמר הכתוב [משלי כ"ד, י"ז - י"ח] בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו, לכן היה מביא ג"כ ישראל עם העכו"ם, אך לא הוה יהיב מידי מרוב שנאתו ביהודים.

נז. כל המיצר לישראל נעשה ראש.

בתוס' בחגיגה יג. בד"ה שלא, והו"ד עה"ג] כ', דקודם שמיצר לישראל נעשה ראש, שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו. ובעיון יעקב כ' הטעם, לפי שע"י שמיצר לישראל הם חוזרים למוטב, וכדאיתא בפ' חלק [צ"ז]: הקב"ה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשים כהמן כדי להחזירם למוטב, ולפי שהוא הגורם לטובת ישראל, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, לפיכך נותן לו שכרו בעוה"ז שנעשה ראש. וזה אפשר כוונת הפסוק [איכה א', ה'] היו צריה לראש וגו' כי ה' הוגה על כל פשעיה.

והגרא"ו בביאורי אגדות שבסוף ס' קובה"ע [סי' י"ב אות ג'] כ' וז"ל, הטעם הפשוט בזה כדי להכניע את לבן של ישראל ולא יבטחו על משענת קנה רצוצ' עזרת שרי המלוכה, וכמו שאמרו [מגילה טו.], מה ראתה אסתר שזימנה את המן למשתה, כדי שלא יאמרו ישראל אחות לנו בבית המלך. ויש עוד טעם אחר לזה, כי מטבע האדם שהוא חפץ לראות במפלתו של אויבו, ואם רואה ההיפך כי שונאו מתרומם ומתנשא, הוא מצטער מזה, וא"כ כשהמיצר לישראל נעשה ראש, הצער מזה עולה בחשבון הצרות אשר היו ראויין לבא, ועי"ז הצרות מתמעטין מכפי שהיה צריך להיות לפי הדין של מעלה.

נז. בתוד"ה ונעשה נס. להודיע שקשה לפני המקום חורבן ביהמ"ק.

וז"ל המהר"ם שיי"ף, נראה כעין מה שאמר הכתוב, משגיא [לגויים ויאבדם] כדי שישתבחו ויתפארו בהם, ואח"כ יתוש קדמו. או אולי הדם היה מדם הזאות שנבלעו, אע"ג דלא היה מזה על הפרוכת ממש, מ"מ ניתז בו ג"כ מסתמא.

נז. בתוד"ה וניקר במוחו. לא נעשה טריפה וכו', ועוד יש חילוק בין טריפות אדם לבהמה.

בפ"י עץ יוסף שעל העין יעקב הביא, דהשבוי"י הקשה מהא דאמרינן בפ' אלו טריפות דגם אדם טריפה אינו חי י"ב חודש והביאו ראייה מאיוב וכו'. וי"ל דכונת תוס' דדבר המטריף בבהמה אינו מטריף באדם, ולעולם דבר המטריף באדם אינו חי י"ב חודש, ודלא כמש"כ מרן בכס"מ פ"ג מהל' גירושין [הט"ו, דאדם טריפה חי יותר מ"ב חודש]. והיפ"ת כתב דבלא"ה לא קשה קושית תוס', שהרי כניסתו בחוטמו וחיותו שם וגדילתו הכל היה דרך נס, ויהיה חיותו של טיטוס ג"כ דרך נס.

וז"ל הרמב"ן, מעשה נסים נעשה בו לרעה, שהרי ניקב קרום של מוח טריפה וטריפה אינה חיה. ויש מי שכתב דהוא בדוק אצלו דניקב קרום של מוח באדם אינו טריפה, ומוליד ומשבית, ואין כל י"ח טריפות שבבהמה באדם, אלא יש מהן.

נז. אל"מ טובתם דרוש רעתם לא תדרוש.

פ"י בבן יהוידע, מיעצו לפתותם ע"י שיעשה להם חירות, ובזה יהיו נכשלים בעוונות הרבה, משא"כ אם ירע להם, לא יוכל להעבירם על דת. [ועיין בבית

ופירש"י, קול צווחה ובכי עולה מיעקב ראה יצחק בנבואה מפלה זו של ביתר. ובפ"י עץ יוסף להע"י הביא קושיית היפ"ת, מ"ט [נאמרה] בשורה זו ליצחק לעת הזאת. ובשם ס' נזר הקודש כ', שנרמז פה מה שאמר לעשו לבסוף והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך [בראשית כ"ז, מ']. וזה נתקיים בחורבן ביהמ"ק וביתר. ומ"מ ודאי יצחק ניבא ולא ידע מאי ניבא באותו הפרק.

ובבן יהוידע כ', הא דראה יצחק אבינו ע"ה ברוה"ק אותה שעה שתים אלה, ולא ראה מה שהרג נבזוראדן ר"א ריבוא בבקעה אחת וצ"ד ריבוא על אבן אחת, נראה לי [ש]הוא ראה אותה שעה מה שעושיני בני עשו, ונבזוראדן אינו מזרע עשו. אך קשה אמאי לא ראה חורבן טור מלכא, שהיה בה הרג רב יותר מכל זה המראה שראה, דקטלו בה ג' ימים וג' לילות, ובהך גיסא הילולא, ולא ידעי הני בהני, גם איתמר לעיל ששים רבוא עיירות היו לו לינאי המלך בהר המלך וכל אחת היו בה כיוצאי מצרים וכו', וכל אלו נהרגו ע"י קיסר מלך רומיים שהיו מזרע עשו.

ונ"ל דראה צווחה של מפלת ביתר ומפלת אלכסנדריא של מצרים, מפני שהיה בהם ריבוץ תורה שהיו עוסקין הרבה בתורה, ולא הגינה עליהם, ולכן אמר בהם הקול קול יעקב, שהיה שם קול תורה, ועם כ"ז שלטה בהם יד עשו, [ואולי היה בהם לשה"ר ומה"ט לא הגינה עליהם, וכביאורו לעיל [נ].] בהא דאמרו להו רבנן לא מסתייעא מילתא, הו"ד שם], אבל בטור מלכא לא היה ריבוץ תורה, ואין זה חידוש ששלטה בהם ידי עשו.

נז: הקול קול יעקב, אין לך תפילה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב.

כ' בחכמת מונח, והא דנאמר בתפלת שלמה [במלכים א', ח.]. וגם אל הנכרי וגו' ובא והתפלל וגו' אתה תשמע וגו', וענהו השי"ת ואמר שמעתי את תפילתך וגו', וכן בדה"ב ב' ו' ז'. י"ל דהועילה לו תפלת שלמה, והרי יש בה מזרעו של יעקב, ודוקא בזמן שביהמ"ק קיים, כמו שנאמר ובא והתפלל אל הבית הזה. א"נ הכא מיירי כשבא לנצח את יעקב או עשו ע"י התפלה במלחמה או להרע ליעקב, שהפסוק הקול קול יעקב וגו' דוקא ביעקב ועשו מיירי. והא דלעיל הועילה תפלת הקיסר גבי ההוא בר דרומא, היינו משום דאכשליה פומיה לבר דרומא. [וכ"כ המהר"ם שי"ף]. או אפשר שהקיסר קצת מזרע יעקב היה בו, או באחד משרי צבאו. [יעו"ש עוד].

נז: והיינו דא"ר אלעזר בשוט לשון תחבא וכו'.

ופירש"י דקאי אהא דאמרינן לעיל שע"י לשה"ר חרב הבית ונהרגו כמה רבבות. וכ' המהר"ם שי"ף, אין רחוק [לומר] שיש דילוג כאן, וצ"ל דבר אחר הקול וכו' בזמן שיש דלטורין בישראל אזי והידים ידי עשו וכו', וכמו שאמרו בשאול אע"פ שהיו צדיקים, כיון שהיו בהם דלטורין היו נופלין וכו'. והיינו דא"ר אלעזר וכו'.

נז: נשאו ילדים ק"ו בעצמן.

הקשה בבן יהוידע, הלא הם שאלו את הגדול אם טובעים באים לחיי עוה"ב, ודרש להם שבאים, והיה צריך שיפילו עצמם, ולמה נתרשלו ולא סמכו על דברי הגדול שבהם, ואם נאמר דלעולם סמכו על הדרשה והסכימו להפיל עצמם, ורק הילדות קפצו וקדמו אותם. א"כ למה אמר נשאו ק"ו בעצמן דמשמע דמחמת הק"ו הפילו עצמן ולא מחמת הדרשה. ונ"ל בס"ד, דלעולם סמכו על הדרשה והסכימו להפיל עצמם, אך המה עדיין בתוך הספינה בלב ים, והקלון המזומן להם הוא בתוך העיר, ועדיין יש כמה ימים עד שיגיעו לעיר למקום הקלון, ולמה יפילו עצמם עתה, וחשו לחיי שעה וכו', אך הילדות לא רצו להמתין, ולא הקפידו על חיי שעה של כמה ימים בהיותם בים, כי מרוב תשוקתם להתרחק מן העבירה, לא התאפקו לעכב הדבר, אלא תיכף ומיד קפצו ונפלו, ואחר שראו הילדים כך, נשאו ק"ו למהר גם הם הדבר הזה ולא לעכב וכו', ונמצא הק"ו הזה עשו למהר ולהקדים הנפילה.

נח. ולא פליגי, הא דרישא הא דדרעא.

ופירש"י דשל ראש גדולים ג' זימני משל יד. והקשה בפ"י עץ יוסף להע"י, דהא ר' יוחנן קאמר מ' סאה קצוצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר, משמע דשל ראש ארבעים סאה. וכ' בשם הגרע"א, דבאמת כוונת הגמ' דשל ראש היו ארבעים סאה ושל יד היו ג' פעמים ארבעים סאה, משום דשל יד מונח על היד בשלשה זמנים, פעם אחת קודם שמניחין של ראש, ופעם אחת בזמן שמונח עליו של ראש, ופעם אחת בזמן שמסיר מעליו של ראש ועדיין של יד נשאר מונח על היד, וכשבאו השונאים עליהם מצאום שהרבה מהם הניחו של יד ועדיין לא הניחו של ראש, והרבה שסילקו של ראש ולא נשאר עליהם רק של יד, וחלק אנשים שהיה עליהם של ראש ושל יד וכולם נהרגו. [וכ"כ הרש"ש].

וז"ל המהר"ם שי"ף, רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן איירי בדרעא, והא דקאמר בראשי הרוגי וכו', י"מ מלשון ראשים ושרים. וכמדומה לי שראיתי כתוב, משום שהדין שהנושא משא בזרועו מניחו לו על ראשו, משום דמקום יש בראש להניח שני תפילין, ובשעת מלחמה שנושאין כלי זיינן על זרועם ומחזיקין ברמחים, נותנין תפילין של יד ג"כ בראש.

נח. וכל אחד ואחד היו לפניו ארבע מאות תינוקות של בית רבן.

כ' בעיון יעקב, תמיהא גדולה איך מלמד אחד למד עם ארבע מאות תינוקות, ובפ"י לא יחפור [כא]. אמרינן סך מקרי דרדקי עשרים וחמשה, ודוחק לומר שבדורות הללו שאני, או שבאמת נענשו בשביל זה. וצ"ע. והגרע"ב"ץ כ', דילמא אלו אלו הני ואתו (אחריתי) [אחריני], לא בשעתא חדא.

נח. וגעו בבכיה עד שיצאה נשמתן.

הקשה בבן יהוידע, געיית הבכיה הזאת שהיתה גדולה וקשה כ"כ עד שיצאה נשמתן למה, אדרבה צריכין לשמוח, זה ניצול מביאת שפחה וזו ניצולה מביאת עבד, כי עתה ידורו אח ואחות צדיקים ואין יצה"ר ביניהם, ולעיני האדונים נראין כאיש ואשתו וכו'. ונ"ל דהם היו חסידים גדולים, וגעו בבכיה גדולה, כי זה נצטער על אשר קרא אחותו בלילה שם שפחה, וזו נצטערה על אשר קראה על אחיה שם עבד, ואע"פ שהיה בשגגה, חשו פן פגעו בכבוד אבותם ובכבוד הכהונה, והיה קשה עליהם דבר זה מאד, ובעבורו געו בבכיה גדולה וחזקה עד שיצאה נשמתם, וכל זה הוא מתוקף החסידות שלהם.

נח. בא ועשה עמי בחובך.

בתשו' הרא"ש [כלל ע"ח אות ב', הו"ד בגליוני הש"ס] כ', לא היה זה ע"פ דין, דאין בע"ח משועבד לעבוד בגופו כדי לשלם חובו, וזהו שדרשו "ועשקו גבר וביתו", כי את שניהם עשק, את האשה וגם את האיש במה שעשה עמו שלא כדין.

ואמרי לה על שתי פתילות בנר אחד.

ופירש"י אשת איש. וכ' המהרש"א, דלשינא קמא לא עבר עמה עבירה באותן ג' ימים, והיתה מותרת לו לאחר שנתגרשה, אלא על אותה שעה שעשקו להסיתו לגרשה ולשעבד בו ע"י כתובתה נתחתם גזר דין. ולשינא דאמרי לה, אותה שעה אין זה עיקר עבירה, אבל כשהתה אצלו מעיקרא ג' ימים עבד בה עבירה כשהיתה אשת איש וכו', שע"ז אסורה לו גם אחר שנתגרשה, נתחתם גזר דין.

ובעיון יעקב פ"י, דלשינא קמא על אותה שעה שהיו דמעות נושרות מעיניו וכו' נתחתם גזר דין, כי שערי דמעות לא ננעלו. ולאמרי לה מכח דמעות הללו מוכח שנתחרט על עיקר הגירושין שהם בטעות, לפי שזה שיקר לו לומר שנתעללו בה התינוקות, נמצא שהיא עדיין אשת איש, ואע"ג דמבואר לעיל בגמ' [מו]. שהמוציא את אשתו משום שם רע לא חיישינן ללעז, מ"מ שאני הכא דאיכא אומדנא דמוכח טובא, שאילו ידע שלא זינתה אשתו, ושיהא הוא מוכרח להיות עבד לעבדים בשביל כתובתה, לא היה מגרשה, וזהו שתי פתילות בנר אחד.

נח. ברש"י ד"ה לך חזק וקני. דכיון דדיבורא בעלמא הוא, איכא למימר השני נוח לי.

כ' המהרש"א, במתני' כ' רש"י בפירוש ראשון מקחו בטל דאמרינן מיראה עבד, א"נ וכו'. ואפשר דהיינו לשמואל דבשטר נמי לא קנה, דמיראה עבד, אבל לרב דבשטר קנה, על כרחך בלך חזק וקני ליכא טעמא אלא דהשני נוח לי, דהאי טעמא לא משמע ליה בשטר.

נח. בתוד"ה אבל בשטר. ולמאי דמפרש ה"ר אליעזר משנז"א דרב ושמואל פליגי הכא באחריות טעות סופר הוא, דשמואל לטעמיה וכו'.

והרמב"ן כ', הא דאמר שמואל עד שיכתוב אחריות, לאו לטעמיה אזיל דאמר אחריות טעות סופר הוא. אלא אע"ג דטעות סופר הוא בעלמא, הכא ודאי שלא היה סיקריקון כופהו לכתוב לו אחריות, ומעצמו כתב, ש"מ אחולי אחול גביה, ועוד, דסיקריקון מזבן ואיהו מקבל עליה אחריות. ורבינו האי גאון ז"ל כ' בספר המקח, דכל שלא פירש בלא אחריות, כותב באחריות מקרי, ואינו מחזור.

וז"ל הרשב"א, יש מי שפירש דאזיל לטעמיה דאמר בב"מ אחריות לאו טעות סופר הוא, ולדידן דקיי"ל אחריות טעות סופר הוא, כל שלא כתב בלא אחריות מפורש, היינו כתיבת אחריות וקנה, וזה דעת רבינו האי גאון בס' המקח שער ל', דכל שלא פירש בלא אחריות, היינו כותב אחריות. ולא מחזור, דבעלמא קיי"ל כמ"ד אחריות טעות סופר הוא ודלא כשמואל, והכא מותבינן עליה דרב ולסיועיה לשמואל, אלא ודאי הכא כיון דמחמת יראת סיקריקון כתב לו את השטר, אע"ג דבעלמא קיי"ל דמן הסתם אחריות טעות סופר הוא, הכא לא אמרינן, דהתם היינו טעמא משום דלא שדי איניש זווי בכדי, ומוכר כי שקיל מיניה דלוקח זוזיה, אדעתא דמקבל עליה אחריות שקלינהו, אבל הכא דמינס אניס מוכר זה על כתיבת השטר, דמשום נחת רוח דסיקריקון כתב ליה, עד דמפרש ליה את האחריות ודאי לא אמרינן ביה אחריות טעות סופר הוא, והוה כלוקח מן האישי וחזר ולקח מן האשה.

נח: הבא מחמת חוב ומחמת אנפרות, אין בו משום סיקריקון.

לרש"י ושאר ר' אין בו תקנת סיקריקון לתת רביע לבעלים אם שהה י"ב חודש, אלא יחזיר לבעלים בחנם. והתוס' ר"ד פ' איפכא וז"ל, פ' אם העכו"ם לקח שדה מיראל בחובו ואח"כ מכרם לישראל אחר, אין הבעלים יכולים לטורפה ממנו, דהו"ל למיפרעיה לעכו"ם ומיסבה מיניה, דהא אין רצונו של העכו"ם להחמיסו, ומדלא יהיב ליה דמיה ושקליה מיניה, ש"מ אחולי אחיל, ואין לו דין עם הלוקח, וכן אם לקחה העכו"ם מישראל באנפרות שהיא גזלה שאין לו אונס מיתה, שהיה לו לקבול עליו אצל המושל, ולמה הניחה בידו, אלא ודאי אחולי אחיל, כדאמר רב יוסף לקמור דכה"ג קתני דאין בו משום סיקריקון כגון דקביעי בי דואר במתא וקעביד דינא, דכיון דלא אזיל ותבעיה, אחולי אחיל ואין לו דין גזלן וכו', דאילו ישראל שגזל שדה מחבירו, אע"פ ששהתה בידו כמה זמן לא נתייאש, דאמר כל זמן דתבענא ליה בדינא שקילנא מיניה, אבל בעכו"ם אם תשתקע בידו בודאי מייאש, הלכך מדלא תבעיה אחולי אחיל ואין לו דין עם הלוקח.

[ועיין בריטב"א לקמן [בד"ה אין דין אנפרות בבבל] שכ' בתו"ד, דכשלא חזר ולקחה מישראל במאי קני, אם תאמר במחילה דמחיל גבי[ה], כיון דלא קביל מיניה, קרקע אינו נקנה לאחר במחילה].

נח: הבא מחמת חוב ומחמת אנפרות אין בו משום סיקריקון.

ופירש"י אלא מחזיר לו הקרקע בחנם. וכ' ע"ז בתוס' הרא"ש, מה שפירש בחנם, אנפרות קאי, אבל אהוב, פשיטא דינה לו דמי חובו. אבל רבינו גרשום פסק בתשובה על אנס גוי שאנס ביתו של ישראל ובה ישראל אחר ולקחו ממנו, שלא יחזיר לבעלים בחנם אלא יתן ללוקח מה שהנהגה אותו וכו'. וטעמו של רש"י משום דחשיב ליה מבריה ארי, כיון דעביד מדעתו אע"ג דאית ליה פסידא, כדמוכח בפ' הכונס דלעולם חשיב מבריה ארי

ואין לו לא שכרו ולא שום דבר עד דאיכא תרתני, שלא מדעתו ואית ליה פסידא, מיהו קשה וכו'.

אלא ודאי צריך לחלק במבריה ארי שאינו נוטל שטר, היינו כשאין הדבר ברור שיבא לידי הפסד, כגון שהארי רחוק ואין ידוע אם יבא הארי לכאן אם לאו, ואין מצילו אלא מן הפחד ומן הדאגה שדואג שמה יבא, אבל אם הדבר ברור שיבא לידי הפסד או מצילו מפי ארי עצמו, בהא ודאי נוטל שכרו וכו', הילכך נראה לגבי גוי שאנס קרקע, דכיון דיצא הבית מחזקת ישראל ובה ליד הגוי, ואין מצוי שיבא ליד ישראל בלא דמים מה שבא לידם כבר, הלכך ישראל זה שהוציאו מחזקת הגוי והחזירו לרשות ישראל, לא דמי כלל למבריה ארי, ונוטל מן הבעלים מה שהנהגה אותם.

נח: אלא א"ר הונא בריה דר"י הניח מעותיו על קרן הצבי.

כ' הרשב"א, לא קנה קרקע, דלא סיקריקון הוא וליכא אונסא דליחול גביה, וכיון שכן, אף מה שהוציא ממס השנים הבאות לא יטול, דהו"ל כפורע חובו של חבירו שהוא פטור, ובעלי השדות פטורין מטסקא דתרתין שנין, והיינו דאמר הניח מעותיו על קרן הצבי, וכדתנן בפ"ב דכתובות [קז:] מי שהלך בעלה למדה"י ועמד אחר ופרנס את אשתו וכו', הניח מעותיו על קרן הצבי, ומשם למדו לפורע חובו של חבירו שהוא פטור, וכדאיתא במס' נדרים [לג.]. ובכתובות בירושלמי [פ"ג ה"ב], ואפ"י נטל המלך הקרקע, וא"נ נטלוהו בני הבאגא, אעפ"כ פטורין, כדאיתא בירושלמי, ואפ"י משכון בידו מימר אמר מפייס הוינא ליה והוא מחזיר ליה. זו היא סברתו של הרמב"ן נ"ר.

אבל הראב"ד ז"ל כ' [בהשגותיו להרי"ף], דהכא מיירי בשנינה המלך הגזברים ואינן מכירים מי פרע כבר על השנים הבאות, ולפיכך יכולין הן לומר לו מאי אהנית לן, מלכא מינן קא תבע, אבל אם לא שניה המלך הגזברין, למה הניח מעותיו על קרן הצבי, המס שרוצין הבעלים ליתן למלך יתנוהו לגידל, שהמלך אינו מבקש מעותיו שני פעמים מגזבר אחד. [והראב"ד מסיים בה, ע"כ נ"ל שהגזברים הראשונים עברו והשניים בקשו המס מן הבעלים כשחזרו, כי המלך לא מינה אותם תחת הראשונים אלא כדי שיבקשו המס בתחילה לכל מי שיכנס בבאגא, וגזילת המלך היתה]. וזה נראה יותר, מדקאמרי בעלים אנו יחזיר אנו אכלינן.

נח: ושמואל אמר רביע בקרקע שהן שליש במעות.

וכ' הרי"ף דקיי"ל כשמואל. וכ"כ שאר פוסקים. וז"ל הריטב"א, וקיי"ל כשמואל, מיהו ידם של בעלים על העלוניה, רצו קרקע נוטלין רצו מעות נוטלין, ומיהו נראה דאע"ג דאזיל לגביה טפי, דאין לו אלא ריבעא, או קנאו בשווי, ריבעא נותן לו, שתקנה קבועה היתה, שאם אי אתה אומר כן, נתת דברך לשיעורין, ולעולם צריך ב"ד שישומו את הדר. וכן הורה רבינו נ"ר.

נח: בתוד"ה כגון. וכגון זה דאמר, הכי פירוש, אפ"י כגון זה וכו'.

כ' המהר"ם ש"ף, לפירושם בדידיה נמי הוי רבותא דמועיל חזקת ג' שנים ולא אמרינן מיראה לא מיחה, רק ביורש הוי רבותא טפי, וא"צ לומר דבדידיה אם איתא דמיראה לא מיחה, למה מוחה השתא, הא עדיין ידע סיקריקון כיון שיוצאה קרקע מיד הלוקח ממנו, משא"כ אם מוציאין מיורש, לא איכפת כולי הא (ללוקח) [לסיקריקון].

ובעיקר דבריהם, עיין ברשב"א דקשיא ליה, היכי טענינן ליה, ולוקח ראשון נמי כי טעין ואמר מינך זבנתה אמאי מהימן וכו', דהא חזקה מכח מחאה היא באה, והאי לא מצי מחי, דמירתת ואמר אי מחאי הוה ממטי לי סיקריקון ולחמריה לשחזור, כדאמרינן בגזלן [בב"ב מז:], ואמרינן נמי [שם לו.]. דבי ריש גלותא לא מחזקי ולא מחזקינן בהו וכו', וכיון דעביד מעשה מחמת יראת סיקריקון, כ"ש דלא מצי מחויי משום דמסתפי מסיקריקון. ונראה שרש"י ז"ל נשמר מקושיא זו, ופירש כגון זה טוענין ללוקח וכו' הכא מודה משום דחזקה לא שדי איניש זוזיה בכדי, פירוש לפירוש, שאין אדם עשוי ליתן מעותיו ויבוא בעה"ב מוציא [אצ"ל ויוציא] מידו, ואע"פ שאינו מוציא מידו עד שיחזיר מעותיו, [מ"מ קרוי זוזי בכדי, כיון שהקרקע

יצא מתחת ידו. מהר"ם ש"ף, אלא ודאי חזקה לא קנה זה מסיקריקון עד שלקח מבעה"ב.

ואכתי לא מחזור לי, דא"כ אפי' תוך ג' שנים נמי ניטעון ליה דחזקה לא שדי זוזי בכדי, וכ"ת תוך שלש ריע טענתיה דאמרינן ליה אחוי שטרך, לא היא, דכל שיש חזקה לטענתו, אפי' תוך שלש לא מזדהר בשטריה, ותדע לך, דהא רבא דהוא מרא דשמעתא דתלת שנין מזדהר איניש בשטריה, הוא ניהו דאמר [ב"ב נ:]: גבי אין לאיש חזקה בנכסי אשתו, דאם חפר בה בורות שיחין ומערות, לאלתר יש לו חזקה וכו', ולא אמרינן כיון דלא מפיק שטרא ריע טענתו וכו'.

ונראה לי דהכא ה"ק, אע"ג דבלוקח מגזלן דעלמא אין טוענין, ואפי' טען אין מקבלין ממנו, הכא טוענין, וטעמא דמילתא, דכיון שתקנו ללוקח מסיקריקון דקנה ובלבד שיתן לבעלים מה שהזיל גבי סיקריקון דהיינו רביע, ותקנה ידועה היה אצל הכל, חזקה שנתן, והוא שטען, ואם מכרה טוענין ללוקח שני, ומיהו דוקא שאכלה שלש שנים אחר סיקריקון, דהשתא איכא רגלים לדבר, הא לאו הכי לא, משא"כ בלוקח מגזלן דעלמא דלא עשו בו תקנה, ונגזל מוציא מידו בלא כלום, אין הלוקח עשוי לקנות מן הגזלן ולחזור וליקח עוד בכדי דמיו מבעה"ב ולפיכך אמר בלוקח מסיקריקון "כגון זו", דעשוי הוא הלוקח ליקח מעיקרא ליתן דמי ג' חלקים לסיקריקון ודמי הרביע לבעלים. וע"ע.

נח: בתוד"ה אנן. והא דאמרינן בפ' חזקת הבתים וכו', התם היו נשמטין מלפרוע וכו'.

וז"ל הרשב"א, וי"ל התם הוא דמוטרי ולא יהבי טסקא, וכי לא משכח מלכא מאן דפרע ליה טסקא, שקיל ארעא גופה, דארעא דידיה היא, ואדעתא דידיה ליה טסקא יהיב לה ניהלייהו, וכי מיטמרי שקיל ומזבין לה לאחריני, דאדעתא דהכי יהבה ניהלייהו, אבל הכא דכולהו בני באגא קבלוה בטסקא, אלא דחילקהו ביניהן, ומלכא כל היכא דמשכח חד מינייהו, מינייה קא שקיל כולה טסקא דכולה באגא, לא מזבין ליה, אלא אינהו הוא דזבניה, משום שנעשו אחראין זה לזה, ואינהו לית להו לזבונן כעין קבלן שפרע לבע"ח, והמלך נתן להם רשות למכור השדות לפירותיהן בשביל החוב שפרעו, והלכך מה שנתן מטסקא שעברה ומה שאכל פירות השנה, כדן נתן וכדן נטל, דמלכא אמר דפירות דההיא שתא לזדבני בטסקא דההיא שתא, אבל מכאן ואילך לא היה להם למכור, דעדיין לא נתחייבו הם משום טסקא שלהם.

נט. והאנן תנן דיני ממונות והטורות והטומאות מתחילין מן הגדול, ודיני נפשות מתחילין מן הצד.

כ' הריטב"א, פ' מן הקטן, וטעמא משום דכתיב לא תענה על ריב, ודרשינן מינייה משום דהוא חסר לא תענה על רב. ופירש"ר פנחס הלוי אחוי של רבינו נר"ו דליכא איסור בדבר, דאדרבה מחויב הוא לענות על רב אם ראה לו זכות, וכדאמרינן התם בסנהדרין [ו:]: מנין לתלמיד היושב לפני רבו וראה חובה לאחד וזכות לאחד, מנין שלא ישתוק, ת"ל מדבר שקר תרחק, אלא התורה צותה שיעשה הדבר בענין שלא יהא צריך לענות על רב, והיינו שמתחיל מן הקטן. ודוקא בדיני נפשות משום דחששה התורה שלא יכניס דבריו בפני מי שגדול ממנו, אבל בדיני ממונות לא חששה להכי. ואמרינן דשאני מנינא דרבי דכולהו מנייניהו מן הצד הו מתחלי, ואפי' בדיני ממונות, מפני שרבי גדול היה מאד, וכדאמרינן מימות משה ועד רבי וכו', ואין לך אדם שלא יכניס דבריו בפניו, והלכך אפי' בדיני ממונות חששו להכי.

אבל הרמב"ם בפיהמ"ש בסנהדרין כ', לפי שאם יתחיל הגדול, אסור לנשארים לחלוק עליו, וכמו שנא' לא תענה על ריב וכו'. וכן משמע בפיר"ח שם [לו.], וז"ל, כיון שיתחיל הגדול ויאמר זכות או חובה, אין לאחר לחלוק על דבריו. וכן פירשו מהר"ם והמהרש"א דברי תוס' שם [בד"ה דיני נפשות], במש"כ תוס' דדרך שאלה יכולין לענות, דנתכוונו בזה ליישב מה שהביא הריטב"א מההיא דאפי' תלמיד אסור לשתוק. אמנם ברש"י בסוגיין משמע קצת כהריטב"א, ממש"כ שלא ילמד חובה והשאר נכנעין

מפניו שלא לחלוק עליו. [אבל בשינויא דגמ' שאני רב אשי, פ' באופן אחר מהריטב"א].

וז"ל הרמ"ה שם, אמר קרא לא תענה על ריב וכו', כלומר לא תשיב על דברי גדול שבדינין, לפיכך מתחילין מן הקטן, שאם אתה מתחיל מן הגדול, אפשר שיאמר טעם לחובה, ואין אתה יכול להשיב על דבריו, ונמצאת מחייב את זה שלא כדין, אבל כי מתחילין מן הקטן ואמרי הנך טעם לזכות, אפשר דמסתבר טעמייהו גבי האי דגדול, ולא מפליג עלייהו, ואי נמי קאי בדידיה, מ"מ כיון דאמור הנך סברא דידיהו מעיקרא, הא איכא מניינא לזכות, ותו, דאפי' משום לא תענה נמי ליכא, דמאי דאמור אמור. ויש לי לפרש לא תענה על רב, לא תתחיל מן הגדול שלא תצטרך לענות על דבריו.

נט. והא הוה פנחס, הוה זקנים.

ולעיל דמקשה והא הוה אלעזר ולא משני היו זקנים, כ' המהר"ם ש"ף דאיכא למימר זקנים הוה חשובין כאלעזר, ואע"ג דמשני הוה פנחס דש"מ דפנחס היה חשוב כאלעזר ואפי' משני הכא הוה זקנים, י"ל דלזקנת פנחס היו זקנים חשובין כמותו, ולא בתחלתו, דזקנותו גרמה חשיבותו, כמו שאמר זקני ת"ח כל זמן שמזקינין וכו', ובפנחס כתיב [דה"י א', ט', כ'] לפנים היה ה' עמו, ושנסתלק ממנו רוח הקודש. [על שלא התיר נדרו של יפתח].

נט. והא הוה שלמה, הוה שמעי בן גרא.

ופירש הרמ"ה בסנהדרין [לו.], וז"ל, דהוה רביה והיה גדול ממנו בתורה, כדאמרינן התם [ברכות ח.]. לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא קיים לא נשא שלמה את בת פרעה, אלמא שמעי רביה דשלמה הוה. ואע"ג דכתיב ביה בשלמה [מלכים א', ה'] ויחכם מכל האדם, ההוא לבתר דאתיהיבא ליה חכמתא משמיא הוה, ואנן כי קאמרינן למאי דהוה מקמי הכין קאמרינן, והיינו טעמא דמקשינן והא קטליה, ולא מקשינן והא קא אתיהיבא ליה חכמתא לשלמה בגבעון, משום דקטליה דשמעי קדים למעשה דגבעון, וההיא דקדים עדיף ליה לאקשווי מיניה.

נט. ולא, והא הוה הונא בר נתן.

כ' המהר"ם ש"ף, הא "ולא" אינו דומה ל"ולא" דלעיל, ולא והא הוה יהושע, [דהכא פריך והא רב הונא בר נתן ג"כ הוה בימי רב אשי, ולא והא הוה תורה וגדולה של רב אשי במקום אחד]. וכ"כ המהרש"ל וז"ל, פירוש וכי לא תמצא נמי גבי רב אשי מי שהיה אצלו, והא הוה הונא בר נתן אצלו, והוא מלך אחר רב אשי, כדאמרינן בסוף מו"ק [כח. ומייתי לה בתוס'] דאמר רב אשי למלאך המות [איתרף לי תלתין יומין ואהדרי לתלמודא וכו', ביום תלתין אתא, אמר ליה] מאי כולי האי, קא דחקא רגליה דבר נתן ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא. ומשני מיכף הוה כייף ליה. ומ"מ קשה לי, והא הוה הונא בר נתן אחרי רב אשי וקיבל הנשיאות, ולמה לא חשיב ליה. [א"ה, לפו"ר צ"ב, דהא רב אחא בריה דרבא לא קאמר אלא מימות רב עד רב אשי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד, אבל בתר רב אשי אפשר שיהיה]. ואפשר דברירא ליה שכמה היו בדורו אח"כ כמותו.

נט. ברש"י ד"ה מתחילין. שלא אמר חובה והשאר נכנעין מפניו וכו'.

עיין במהר"ם ש"ף, דאי משום טיבותא דשמא ילמד זכות ולא יפלגו עליו, מה לנו ולטיבותא אם ילמד זכות בטעות, ואין הטעם אלא שלא ילמד חובה וכו' וישפוך דם נקי. [אבל ביטול "דבערת הרע מקרבך" לא חמיר כשפרכת דם נקי].

נט. בן בתירא אומר קופץ ונקפץ.

ופירש"י עקימת שפתים, ואינו סימן ניכר כרמיזה. והמאירי הביא די"מ בקופץ ונקפץ שהוא בא להחמיר על ת"ק ולומר שבמטלטלין מיהא אין קנינו או הקנאתו כלום, עד שיגיעו לידי המוכר. וכ"נ מהרמב"ם בפיהמ"ש, וכ"כ הראב"ד בהשגותיו להרי"ף וז"ל, פי' בירושלמי [פ"ה ה"ח] שוור ומשתוור, והוא לשון קופץ ממקום למקום, והטעם, נתינת המעות ונטילת

החפץ, והוא יותר מן הרמיזה. וא"ר נחמן מחלוקת במטלטלין אבל בגיטין דברי הכל אף ברמיזה, מ"ט כשם שכונס ברמיזה כך מוציא ברמיזה, ובקידושין ובגירושין לא שייכא בהו נטילה ונתינה וכו'. [יעו"ש]. ושוב הביא פ"י הערוך כרש"י, וכ' ע"ז דלא דייק, דמה מעלה יש בין רמיזת העין לרמיזת הפה.

נט. הפעוטות מקחן וממכרן ממכר.

כ' הריטב"א, דוקא כשהוא מקנה במשיכה או בהגבהה, אבל באגב לא, דהא לאו בר אקנויי קרקע הוא. ואיכא מ"ד דה"ה לחליפין. ושטר חוב נמי אין מקנה אותו, דהא צריך כתיבה ומסירה, ואיהו לאו בן כתיבה ומסירה הוא. וה"ה נמי דאינו יכול לתתו [להשט"ח] במתנת שכ"מ, דכיון דבמתנת בריא א"א להקנות אותו משום דאינו בן כתיבה, אף במתנת שכ"מ אינו יכול לתתו, ומתנתו אינה מתנה, דאע"ג דדברי שכ"מ ככתובין וכמסורין דמי, היינו לומר דדיבור שלו כמעשה, [ו] כיון דלא מצי להקנותו כמעשה דהא אינו בן כתיבה, ה"ה נמי דאינו מקנה אותו במתנת שכ"מ.

נט. הפעוטות מקחן וממכרן בכח מטלטלין.

כ' הגרע"א, נלע"ד דגם בעבדי מקחן מקח, דבמידי דרבנן עבדא כמטלטלי דמי, עיין מוהר"א ששון י' ר"ח. [שנסתפק לענין תקנת השוק דלוקח מטלטלין מגזלן, אי עבדא כמטלטלי דמי לענין זה, או כקרקע דלא עשו בו תקנת השוק, ומסיק דכמטלטלי דמי לכל מילי דרבנן, אפי' היכא דעוקרין דין תורה]. ונ"ל ראייה מרש"י לעיל [מ: בד"ה מקרקש]. [וסתמת דבריו משמע דאפי' בכסף ושטר וחזקה, דקניני קרקע הם ולא קניני מטלטלין, מהני בפעוטות בקנין עבדים, ולא אמרינן דהוי תרתי דסתרי, וניבעי משיכה או חליפין. ויל"ע אי מיירי דוקא בלוקח עבד מחבירו, או אפי' בעכו"ם שמכר עצמו לקטן].

נט. משום כדי חייו.

כ' רבינו האי גאון ז"ל בשער שלישי של ס' המקח, שלא ימכור אלא לכדי חייו, כדגרסינן עלה א"ר אבא בר יעקב א"ר יוחנן משום כדי חייו. ולפי דעתינו אנו רואין שאם יש שם ממון הרבה, שיתן לו מקצת ממנו לסחורה במה שיתלמד מקח וממכר, ואע"פ שאינו צריך לכדי חייו, ולפי ראות עיני הדיין. עד כאן. אבל הרמב"ן נ"ר כ', דכיון דתקון רבנן שיהא ממכרו ממכר, לא פלוג בין מוכר לכדי חייו למוכר יותר מוכדי חייו, שהרי במתנתו אסיקנא דמתנתו מתנה בין מתנה מרובה בין מתנה מועטת, ואע"פ שאינה משום כדי חייו כי היכי דליעבדו ליה מיליה, ואפ"ה לא פלוג רבנן, ואפי' במתנת שכ"מ דתו ליכא דליעבדו מיליה, משום דלא פלוג רבנן, וה"נ משמע בשלהי מציאת האשה גמרא המשליש מעות לבתו. עכ"ל הרשב"א.

נט. וטעותן עד כמה, א"ר יונה א"ר זירא עד שתות כגדול.

כ' הרמב"ם [פכ"ט מהל' מכירה ה"ח] פחות משתות מחילה, שתות תחזור ההונייה, יתר על שתות בטל המקח. והראב"ד השיגו, דקטן אין לו מחילה, כדאמרינן יתמי לאו בני מחילה ניהו. וכ' ע"ז הרה"מ ז"ל, דברי תימיה הם, שא"כ היה להם בגמ' לפרש, והיאך יאמרו עד שתות כגדול, ויהיה הגדול מחילה ובקטן ניתן לחזרה. [ועיין במאירי, דלהראב"ד זה שנאמר כאן עד שתות כגדול מלמעלה למטה, כלומר כל שנתאנה בחצי או בשליש ורבע עד שתות, בטל מקח, ושתות וממנו ולמטה לחזרה]. ומ"ש ביתמי לאו בני מחילה ניהו, מ"מ חכמים שתקנו שיהא ממכרן ממכר משום כדי חייהן, הם תקנו שיהיה טעותם כגדול, וגדולה מזו אמרו מתנתן מתנה אפי' מתנה מרובה. [א"ה, יל"ע לפ"ז, במה שנסתפק הרא"ש בפ' הזהב [סי' ז'] אי איסורא מיהא איכא בפחות משתות, וספיקא דאורייתא לחומרא, [כמש"כ הח"ח הל' רכילות כלל י' במ"ח ס"ק כ"ז], אי בפעוטות נמי מיתסר דאפי' אי נימא דבמקח דרבנן נמי מיתסר האונאה מדאורייתא, מ"מ הכא שאינו משום מחילה, אלא שכך תקנו חכמים דעד שתות קנה, אולי איסורא נמי ליכא].

נט. אפכוה ושדרוה לקמיה דרב מרדכי.

ופירש"י בני הישיבה טעו והפכו דברים דמור לדמור. ובתשובת באר שבע [סי' י', וציינו הגרע"א כאן] פירש, שבכונה הפכו הדברים דמור לדמור,

משום דרב מרדכי אוהבו של מור בר רב אשי היה, וחשבו אולי יודה לדברי רב יימור שאמרו בשם מור בר אשי, וכה"ג פירש"י בקידושין [מד:]. וז"ל המהר"ם שי"ף, אפשר לומר דומיא דאפכוה דקידושין, ומשום דרב מרדכי תלמידו דרב אשי היה, שמא אף כשיסופק לזה יאמר כמור בר רב אשי דשמע מסתמא כן מאביו, ולו יהא ספק, המוציא מחבירו עליו הראיה, לזה אפכוה, דהשתא לא יאמר [מספק] אין מתנתו מתנה להוציא ממון מידי המוחזק בו.

נט: מנא הני מילי.

כ' המהר"ם שי"ף, אע"ג דתקנת רבנן בעלמא היא מפני דרכי שלום, מ"מ ודאי יש רמז בקרא דכהן ברישא והדר לוי, ולא תקינו בהיפך. ועיין בחת"ס שביאר דהול"ל מעלן בקודש, ויקדים ישראל ואחריו לוי ואחריו כהן וכדרכך שאמרו במגילה [כא:]: דאחרון שקרא ארבעה משובח. [ולפ"ר צ"ב, דכיון דישראל קדים, אכתי אתי לאינווי ישראל זה עם ישראל חבירו למימר אנא קרינא ברישא].

נט: רב אשי אמר מהכא וכו', ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים.

כ' החת"ס, לא הבנתי כלל וכו' מאי ראייה, דכהן גדול הוא קדש קדשים פשיטא, ומנ"ל כהנים דעלמא שהם קודמין ללוי. [א"ה, לכא' אסיפא דקרא סמיך דכתיב הוא ובניו עד עולם, וכ"ת דבנו דקרא היינו כהנים גדולים הבאים אחריו, הא כתיב התם להקטיר לפני ה' ולשרתו ולברך בשמו עד עולם, ומצוות אלו נוהגות גם בשאר כהנים. ואולי פ"י החת"ס דמיירי קרא בקטורת דיוה"כ [וכן לשרתו היינו עבודת יוה"כ שאינה כשרה אלא בכה"ג], ולברך בשמו היינו כדתניא בקידושין [עא]. א"ר טרפון פעם אחת עליתי וכו' לדוכן, והטייתי אזני אצל כהן גדול, ושמעתי שהבליע שם בניעימת אחיו הכהנים].

נט: שאני רב הונא, דאפי' ר' אמי ור' אסי כהני חשיבי דא"י מיכף הוו כייפי ליה.

כ' הרא"ש [סי' כ'], דהא דרב הונא קרי בכהני וכו' משום דמופלג בחכמה היה, דאפי' ר' אמי ור' אסי וכו'. וביאר בקרב"נ [אות א'] דהוי כייפי ליה מצד חכמתו, ומוזה לקח הטור [סי' קל"ה] דלא בעינן לרבינו שיהא כפופים לו מצד נשיא או ראש גולה, אמנם רב נטרונאי ורב עמרם גאונים אלו [שהביא הטור שם] סברי דתרתני בעינן, [שיהו כפופים לו מצד נשיא או ראש גולה, ושהוא מופלג בחכמה], דחדא מעלה לא מהני.

נט: נקטינן, אין שם כהן נתפרדה חבילה.

לפי' קמא ברש"י דאין הלוי קורא כלל, כ' הב"ח [סי' קל"ה] דהטעם הוא, דאם יקרא לוי ראשון, דילמא יטעו להעלותו לכהונה, ואם יקרא ישראל ראשון, יעלו הישראל לכהונה כיון שקרא לוי אחריו, ואם יקראו שני ישראלים לפניו ואת הלוי יקראו שלישי, הוא הורדת כבוד, שעד עתה היה קורא שני ועכשיו קורא שלישי, הילכך לא יקרא לוי כלל.

וז"ל הריטב"א, הפירוש הנכון דאינו קורא לוי כלל, במקומו לא, דאתי למימר הראשון כהן, וכדאמרינן התם בכתובות פ' האשה שנתארמלה [כה:]: מוחזקני בזה שהוא כהן, ומה ראייה, שקרא ראשון בביהכ"ס בחזקת שהוא כהן, או בחזקת שהוא גדול כשקרא אחריו לוי, אלמא דכל שלפני לוי מוחזקים אותו בכהן, וכן ליכא למימר שיהיה לוי קורא ראשון, דא"כ אף לוי אחר קורא אחריו ובמקומו הוא, ואתי לאחזוקי הלוי העולה ראשון בכהן וכדכתיבנא, ולוי אחר ישראל אינו קורא לעולם, משום פגם עצמו, דאתו למימר ישראל הוא.

ובטעמא דפי' בתרא ברש"י, כ' המאירי, שעיקר הדברים לכבוד כהן אמרו, אלא שמאחר שנתכבד הכהן מתכבד הלוי אגב, אבל כל שאין שם כהן, נתפרדה חבילה ואין לוי קודם מצד שבתו, אלא שקורא כפי הראוי לו מצד עצמו, אם ראשון, אם שני, אם באיזה מקום, אם שלא יקרא כלל כשאר הישראלים, ואין ראייה בקריאתו שהוא לוי אא"כ קורא אחר כהן. וז"ל המרדכי [סי' ת"ה], דטעמא דלוי קורא שני הוי משום כבודו של (משה) [כהן בעבור] שהוא משבטו, וכי ליכא כהן הקורא קודם ללוי, קורא כפי חשיבתו או ראשון או אחרון ואין להקפיד כלל. ועיין בחת"ס שהביא כגי'

ישנה במדרכי, מפני כבודו של משה, ופי' דר"ל מפני כבודו של משה רבינו ע"ה שהיה לוי וניתנה תורה על ידו, וא"כ י"ל, אז [כי ליכא כהן] קורין ת"ח לפניו היינו כבודו של מרע"ה.

נט: ממזרת או נתינה נסיב ופסליה לזרעיה.

ופירש"י ואחליה מקדושת לוייה, והוי ישראל פסול, ובמקום ישראל קורא. וכ' בהגהות טל תורה למהר"ם אריק, מכאן מבואר דלוי שנשא ממזרת או נתינה אין הולד לוי, ומכ"ש דכהן שנשא ממזרת או מצרית, כיון דהולד אסור לבא בקהל, לא יתכן כלל שיהא עליו שום קדושת כהונה. ותמהני על המנח"ח [מצוה רס"ג] שהאריך להסתפק בזה בכהן שנשא מצרית, שיתכן דהוי כהן מצרי, וכן לענין ממזר נסתפק שם, דדוקא חלל נתחלל מכהונה וכו'.

ובקוב"ש [אות לה"ה] כ', דאפשר לפרש טעמו של דבר בשני אופנים, (א) לפי המבואר בקידושין [סט.]. בישראל שנשא ממזרת, סד"א למשפחותם לבית אבותם כתיב, אתא "לו" אפקיה, [גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה' [דברים כ"ג, ג], הלך אחר פסולו, ופירש"י, דור אחריו הוא מושך, דהכי משמע דור עשירי לא יבא אפי' אין בו צד ממזרות אלא מאתו], וי"ל דאפקיה היינו שאינו מתייחס אחרי האב אלא אחרי האם, ומשו"ה בלוי שנשא ממזרת ישראלית אין הבן לוי, דאינו מתייחס אחרי האב אלא אחרי האם. (ב) עוד יש לפרש, דפסול ממזרות שיש בו מפקיע ממנו קדושת לוייה, כמו שמפקיע קדושת קהל מישראל, וכן מקדושת כהונה. ועו"ש דנפק"מ בלוי שנשא ממזרת לוייה, או כהן שבא על אחותו, [ונתעברה מביאה ראשונה, דאל"כ הא הויא לה זונה, ומה"ט ודאי בנה חלל]. דלטעמא קמא, לא נתחלל מקדושת כהונה או לוייה, ולטעמא בתרא נתחלל.

נט: בתוד"ה וליטול. אבל במילי דשותפות לא, דאמרינן וכו' אינו רואה סימן ברכה וכו'.

והרא"ש [סי' כ'] מסיים בה וז"ל, ולא מסתבר לדרוש הפסוק הזה להרגיל הכהן שיתן עינו בחלק יפה. וז"ל התוס' רי"ד, אם בא לחלוק עם ישראל בכל דבר, לאחר שישוו החלקים בשוב, אומר לו ברור וטול איזה חלק שתמצא בלא גורל, אבל ליטול בלא אמירת חבירו לא, דהא אמרינן בעלמא כל הנוטל חלק יפה אינו רואה סימן ברכה. והתוס' במו"ק [כת: בד"ה וליטול, ציינו הגרע"א בפסחים] כ', פי' יש לישראל ליתן לו, אבל הוא אין לו ליטול, כדאמרינן פ' מקום שנהגו וכו'. מיהו נראה לי דכהן כיון שזהו דינו, יכול לראות סימן ברכה.

נט: בתוד"ה דאפי' ר' אמי. משמע דאי לאו הכי אסור אפי' הוא גדול מכל בני עירו.

אבל המאירי כ' וז"ל, אע"פ שאמרו בגמ' וכו' שאני רב הונא דאפי' ר' אמי ור' אסי דכהני חשיבי דארעא דישאל נינהו מיכף כייפי ליה, דמשמע שאילו היה בעולם כהן חשוב כמותו לא היה לו לקרות אע"פ שהוא גדול מאותו כהן שעמו בביהכנ"ס, אפשר דלרווחא דמילתא קאמר הכי, כלומר להפלט חשיבותו של רב הונא, ומי"מ כל שהוא גדול מן הכהן שעמו בביהכנ"ס, קודם לו, והוא שאמרו בהוריות [יג.]. כהן קודם ללוי וכו', אימתי בזמן ששניהם שוים, אבל אם היה ממזר ת"ח וכהן ע"ה, ממזר ת"ח קודם לו, וכן הדעת נותנת, ומה ענין לשום בכהני עולם לביהכנ"ס, ודיו לכבוד כהן שיתפשט בתוך החומות, ועוד שא"כ אין לדבר סוף, והיאך יודע אם יש כהן בעולם כמותו.

ומי"מ י"א שהלשון בא בדקדוק, וכל שנודע לנו כהן בעולם שכמותו אינו קודם לפני זה שבכאן, הא כל שלא נודע, אין חוששין לו, שא"כ אין לדבר סוף כמו שביארנו. ולטעם ראשון הן משיבים, שכל שנודע לנו כהן, כבודו של אותו כהן שבמקומו מתפשט לכל בני משמרתו, וכולם במקומו הם, ומשום גזל השבט נגעו בה, לא משום גזילו של זה לבד. [יעו"ש עוד].

ס. ס"ת שחסר יריעה אחת, אין קורין בו.

התוס' במגילה [ט.]. בד"ה בשלמא, וציינו הגרע"א [כ', דמשמע דווקא יריעה אחת, אבל פסוק אחד לא. ויל"ע כשחסר עמוד, או פרשה שלימה והיא

פחות מיריעה]. אבל הרשב"א כאן כ' וז"ל, נ"ל דיריעה אחת לאו דוקא, דאפי' כתב אחד מעכב, ק"ו מתפילין דתנן במנחות [לד.]. דכתב אחד מעכב וכו', ועוד דעל כרחין אפי' טעות אחד מעכב, דבמס' סופרים [פ"ב מ"א] אמרו דאפי' תיבה אחת נראית כשתים פסול ואין קורין בו. [א"ה, לפמש"כ תוס' במגילה בשם רש"י, דכשכתוב תרגום גרע טפי מכשלא נכתב כלל, ובתוס' הרא"ש שם כ' משום דכתב שלא כהלכתו, יש לדון דתיבה שנחלקה ונראית כשתים, הוי נמי נכתב שלא כהלכתו].

ויש מרבתי נ"ר שאמרו, דחסר בסופו אינו נפסל בפחות מיריעה אחת, אבל באמצעיותו, אפי' כתב אחד מעכב. ואינו מחזור בעיניו, כל שבראשו ובסופו מעכב יותר לפי שחסרונו ניכר, והראיה שהרי במגילה אפי' היו בה אותיות מקורעות או מטושטשות, אפי' אין רישומן ניכר, אסיקנא התם [מגילה יח:] דכשרה עד רובה, ואילו בראשה אמרינן וכו' צריכה שתהא כתובה כולה. אלא נראה לי דהכא נמי אפי' כתב אחד מעכב בכל מקום, אלא דר' שמואל בר נחמני למעוטי חומשין קא אתי, וכדפשוטה מינה בי מדרשא, ודרך התלמוד כן לקרב הענינים, ושלא יאמר זה אפי' חסר ארבעה חומשין קורין בו, וזה יאמר אפי' חסר כתב אחד אין קורין בו, ולפיכך אמר אפי' חסר יריעה אחת אין קורין בו.

והר"ן במגילה דחה ראייה קמייא דהרשב"א וז"ל, דמאי דאמרינן במנחות דפרשיות שבמזוזה ושבתפילין אפי' כתב אחד מעכב, ודאי שכן הדין בס"ת למה שס"ת שוה בו עם תפילין ומזוזות, שהרי תפילין ומזוזות אין מצותן לקרות בהן, אלא שחייב כל איש מישראל לקבוע מזוזה ולהניח תפילין, וכיו"ב בס"ת חייב כל אדם לכתוב ס"ת לעצמו, ובמצוה זו כשם שתפילין ומזוזות אפי' אות אחת מעכב, כך ס"ת אפי' אות אחת מעכב, שלא קיים מצות כתיבתו עד שיתקן, אבל לענין לצאת בקריאתו שהוא מתקנת נביאים ועזרא, אין ללמוד ס"ת ומתפילין ומזוזות וכו'. [יעו"ש]. [אננם הראיה ממס' סופרים דתני בהדיא אין קורין בו, אכתי קיימא, אלא שהר"ן לא הביאה, ואולי יפרשה דמייירי בקריאת פרשת זכור שהיא מדאורייתא. ודוחק].

ס. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו אין קוראין בחומשין בביהכנ"ס משום כבוד ציבור.

כ' הרשב"א, נ"ל להלכה, דכיון שכן כל ס"ת שלם ר"ל חמושה חומשין, אפי' נמצאו בו טעויות באחד מן החומשין, כל שאינו קורא באותו החומש, קורא בשאר החומשין ואינו חושש, שאין טעות חומש פוסל את השאר, שהרי אין מעכבין זה את זה אלא לכבוד בעלמא, שלא יראה מעשיו כעושה מעשיו בעניות, שאין ציבור עני, ומשום דמחסר במילתיה נמי ליכא, דהא במילתא דהוא חומש (שאין) [שאנו] קורין בו, לא מחסר כלום. [ועיין בב"י הגר"א [סי' קמ"ג סק"ח] דהרשב"א מפרש הא דאמרינן התם מחסר במילתיה. דר"ל באותו חומש שקורין בו, [משא"כ בכה"ג], ודלא כרש"י [בד"ה מחסר] שפי' שקורין לו ספר תורה, וחסר הוא].

ס. דר' יוחנן ור"ל מעייני בספרא דאגדתא בשבתא.

כ' הגריעב"ן, נ"ל ספר של ע"ת [צ"ב, ואולי צ"ל ס"ת, ור"ל סתרי תורה] וחכמת האמת הוא, שאנו קורין קבלה, ולא היו מעיינין בימות החול אלא בדינין והלכות לדעת מה יעשה בישראל, ובשבת לא היו עוסקין בדינין והלכות דתקיפי למיגמרייהו, וכי הא דאמרינן [עיין נדרים לו:], מיהו התם בינוקי איירי] אין שונין בתחילה בשבת אגב דיקרי, והוי מעיינין בשבת בדברי אגדה שמושכת הלב מפני עונג שבת, וקדושת היום מסייעת להשכיל ולהבין בחכמה הנעלמה, קודש קדשים היא. [יעו"ש עוד].

ס. אמר רשב"ל משום ר' ינאי באל"ף ב"ת.

פירש"י ראשי התיבות. וכ' ע"ז המהרש"א, לשון באל"ף ב"ת לא משמע כן, ויותר יש לפרש דר"ל שלא היו האותיות מחוברין בתיבות. אלא כמו אל"ף בית שאינן אלא אותיות בעלמא. [וכ"כ הריטב"א וז"ל, פירוש שעושה האותיות מפוזרות, אבל כל האותיות היו שם]. וכמו שכתוב בטבלא לפי האותיות היה מביין לכתוב התיבות. וכן בסיוגין, תחילת המקרא היה כותב תיבה שלימה, ואח"כ אותיות שאינן מחוברין.

וז"ל המאירי, ואין לכותבה פרשיות פרשיות, אא"כ כותבה דרך נוטריקון בא"ב, או בתבניות פרוסות והוא הנקרא כאן סירוגין. וי"מ שלש תבנות בשיטה אחת ושלש כאן בשיטה אחת, עד שישלם כל הענין, ומאחר ששלש תבנות נכתבות בלא שרטוט, אינו קרוי ספר וכו'.

ס. שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן.

הקשה הרש"ש [ע"ד רש"י בד"ה פרשת טמאים], מדוע לא חשיב פרשת פסחים גופא דבהעלותך, דהיה ג"כ בראש חודש, עיין פסחים [ו:]; [שהרי משה עומד בר"ח ומזהיר על הפסח]. וכן הקשה גם בפסחים, ושם הוסיף, דאין לומר מפני שאין בה חידוש דין לדורות, דהלא שם כתיב במועדו, דדרשינן ליה בפ' כיצד צולין [עז]. אפ"ל בשבת ובטומאה.

ס. ברש"י ד"ה פרשת טמאים. ולר' לוי יכולים היו ליטהר עד ט"ו וכו'.

כ' המהרש"ל, נראה לפרש, שהם לא ידעו אם יגיעו לטהרה קודם עשיית הפסח, שעדיין לא ידעו דין טומאת מת וטהרתו באיזה יום יהא ראוי לחזור לשוב למחנה שכניה, [וצ"ל דשאלתם קדמה לאמירת פרשת פרה אדומה שנאמרה בו ביום], שהרי היום נצטוו על השילוח, ולכן שאלו, והקב"ה השיב, מי שיהיה טמא ולא יכול לטהר, יעשה פסח שני, ומי שיכול ליטהר לא יעשה אלא במועדו. וצ"ל לפי רש"י, מה דכתיב ויהי אנשים [אשר היו] טמאים וגו' ולא יכלו לעשות הפסח ביום ההוא ויקרבו וגו', היינו פי' שבאותו יום לא היו ראויים לעשותו, שהיו טמאים, וחששו שלא תפסוק טומאת קודם פסח, על כן שאלו. וצ"ע.

והמהרש"א כ', דאין להוציא מלת "ביום ההוא" מפשטיה, דקאי אדכתיב לעיל מיניה ויעשו את הפסח בראשון בארבעה עשר וגו', דהיינו בערב פסח, וה"ק, בראש חודש נאמר אם לא יוכלו לעשות ביום ההוא בערב פסח, אם לא יטהרו מקודם. [א"ה, לכא' פשטיה דקרא דולא יכלו וגו', הוא נתינת טעם לשאלתך, דהא דלא כתיב גבי מה שענהו הקב"ה למרע"ה וצוהו על פסח שני].

ס. בתוד"ה תורה חתומה. תימה דכתיב ויקח ספר הברית וכו'.

ובתוס' הרא"ש הוסיף להקשות, מאי קאמר כיון דמגילה ניתנה כותבין, דילמא שאני משה שדעתו להשלים, ולקמן אמרינן אם דעתו להשלים מותר. [ולא ס"ל לחלק, דבשעה שכתב מרע"ה פרשה שנאמרה לו עתה, לא היה בידו להשלים פרשיות העתידות להאמר, ודמי להיא דכל שאינו ראוי לבילה וכו']. ונראה לפרש דלא קאמר חתומה שלא נכתבה עד לבסוף אלא שעל הסדר נכתבה וכו', הילכך מ"ד מגילה ניתנה כותבין, ולא שייך למימר שאני משה דדעתו להשלים, דאפ"ל למ"ד חתומה ניתנה כותבין מקצת התורה אלא שצריך לכותבה על הסדר, אבל למ"ד מגילה ניתנה אין צריך לכותבה על הסדר.

והרשב"א הקשה בשם הראב"ד כקושיית תוס', ומסיק וז"ל, ואולי נאמר דאפ"ל ריש לקיש לא אמר אלא שלא היה כותב כל פרשה ופרשה כמו שנאמרה לו, אלא סודרה על פה עד גמר התורה, אלא פרשיות שהיו צריכות לשעה, היה כותבן כדי שיראו וילמדו מתוך הכתב.

ס. בתוד"ה תורה חתומה. ונראה לפרש דלא קאמר חתומה ניתנה וכו', אלא שעל הסדר נכתבה וכו'.

כ' בהגהות חש"ל, בזה יתפרש יפה מה דכתיב בפרשת וילך [ל"א, י"ט] ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וגו', והוא מצות עשה של כתיבת ס"ת, ולכא' תימה דמהו הלשון "ועתה", הא היא מצוה נוהגת לדורות ג"כ, ואכן להנ"ל ניחא, והכונה דועתה דכבר נכתבה כל התורה מגילה מגילה עד השירה של האזינו, כתבו לכם את השירה הזאת להשלים התורה, ומזה שמעינן דלדורות צריך לכתוב כל התורה כולה בשלימות.

ס. בתוד"ה פרשת טמאים. ונראה דפרשת טמאים היינו פרשת וינזרו [ויקרא כ"ב], דכתיב ביה טומאת שרץ ונבילה וכו'.

והריטב"א כ' בשמם, דהיינו פרשת וזה לכם הטמא וגו'. [ויקרא י"א, כ"ט], משום דהוצרכו להפרישן מטומאה. [והתם כתיב עיקר טומאת שרץ ונבילה,

[וקצ"ב דהו"ל להריטב"א לאתויי קרא דקדים, [שם. כ"ד] "ולאלה תטמאו", דאיירי בטומאת נבלה, ואולי ס"ל דטומאת שרצים דוקא שכיחא והוצרך להזהיר עליה], אבל קראי דמייתו תוס' איירי באזהרת טמא אמקדש וקדשיו].

ס. דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרו בע"פ.

[כ' הריטב"א, פי' רבינו נר"ו, משום דבקריאתן בע"פ איכא הפסד, דליכא למדרש חסירות ויתרות, וכמה דינין הנדרשים, ועקומין ולפופין. [ובחת"ס לעיל [ס. בד"ה כתנאי] כ', דהיינו נמי טעמא דאסר ת"ק לעיל לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה, דה"נ סמיכת הפרשיות יש בהם דרשות ידועים ואינם ידועים מ"ט נסמכו, וכשמפרידם הרי הפסיד הכוונה היא, ע"כ אסור להפריד כי אם חומש חומש, כי אין דורשין סמוכין מסוף הספר היינו חומש לתחלתו].

ודברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרו בכתב, משום דכשאינם כתובין, כל אחד ואחד מוסרן בדקדוק, אבל אם נכתבו ובא ללמוד אותם מתוך הכתב, אינם מדקדקין. עכ"ל הריטב"א. וז"ל המהרש"א לעיל [ס. בד"ה והא לא ניתן ליכתב], משום דלא יסמוך אדם על הכתיבה ולא ילמוד יותר, ובודאי דא"א לכתוב כל הדברים שהפה יוכל לדבר בדברי תורה. ולכך בדורות הראשונים שהיה לבבם רחבה מני ים, אמר לא ניתן ליכתב, כדי שיחזור על תלמודו ומשנתו תמיד ויהיו סדורים לו תמיד ללמוד ולהביא לידי עשיה, אבל עתה עם שנתמעטו הלבבות, וא"א לזכרם ע"י הלימוד בע"פ מרבו, ומשתכחת ממנו בע"פ, אדרבה עת הוא להביאו לידי עשיה ע"י שיהיו המצוות סדורים לו בכתיבה, אע"פ שע"י הפרו תורתך שלא יחזור על משנתו ותלמודו תמיד, כי יסמוך על הכתיבה. ובחת"ס לקמן בסמוך [בד"ה לא כרת] כ', דטעם דדברים שבע"פ אינם רשאים לכותבם, כי א"א לכתוב שלא יפול ספק במשמעותו, אך השומע מפה לאוזן יבין דבר על בוריו.

ס. אלא משום חשדא.

ופירש"י שיחשדו את בני החצר שמטלטלין בלא עירוב. והקשו ע"ז בת"י ובתוס' הרא"ש, דאין זה מפני דרכי שלום. ובתוס' ר"ד כ' כרש"י דיחשדום שהן מטלטלין בחצר בלא עירוב, ואתי לאינצויי בהדיהו. [ושפיר תנן בה מפני דרכי שלום. אמנם ע"כ מאי שנא האי חשדא דאתו לאינצויי מחמתו, טפי משאר דוכתי דאמרו בהו מפני החשד].

והרמב"ם בפ"י המשנה כ' בטעמא דמתני', שלא ישנה לעולם אלא בזה הבית שהיו נותנין בו בתחילה להניח אותו, לפי שיש להם בזה הנאה, שהבית שמניחין בו העירוב אינו צריך ליתן את הפת כמו שנתבאר שם. וכו' ע"ז במלאכ"ש, צ"ע כיצד תתישב לשון מסקנת הגמ' אליביה, דמסיק דמפני דרכי שלום היינו משום חשדא. ונלע"ד לפי שר"ל דה"פ [אצ"ל דה"ק] מערבין בבית ישן אפי' שהלך בעה"ב או מת, מי שיבא לדור שם אפי' שאינו בנו אח"כ יכול לטעון הניחו העירוב בתוך ביתי, כאשר בתחילה בהיות דר בעה"ב הראשון, כדי לפטור עצמו מלתת חלק בעירוב, כי מה נשתנית, וכי אני חשוד לגנוב פת של עירוב טפי מן הדר פה ראשונה, וזהו מפני דרכי שלום.

ובא"ר [סי' שס"ו סק"ז] הביא דבס' רצוף אהבה פירש דלהרמב"ם ה"ק, שיחשוד בעה"ב ויאמר שמה שהסירו מביתו העירוב הוא כדי שלא יתנהה. [שהדבר רע בעיניהם. הגהת אהבת איתן להך מתני'. והוא פירש, שיחשוד אותם שלקחו בצע כסף מבעה"ב שרוצים להניח עתה בביתו, כי כדאי הוא להם ליתן דמים עבור זה, לפי שא"צ ליתן פת]. ובתו"ח נתקשה ג"כ בזה, וכ' דה"פ, שמא אלו שבאותו הבית לא יתנו פת כמנהגם ואתו למיחשדיהו. [ולכא' אין כוונתו שבאמת לא יתנו, דא"כ אין זה חשד, אלא גוף האיסור, דהא אין כאן עירוב, אלא שיחשדום שאינם נותנים. ויל"ע].

ס. תרגמה שמואל אליבא דרב באמה המהלכת על פני בורו.

כ' הרשב"א, פי' מורי הרב ז"ל, שהיה הבור חפור שם מתחילה קודם שהעבירו שם האמה, שאל"כ אכתי עשו עילאי שלא כדין לתתאי, שלא היה להם לחפור שם בור שיתמלא מן האמה קודם שתגיע להם. ועיין מהר"ם שיי"ף שהקשה, לרב אמאי לא תני במתני' נמי בני נהרא תתאי שתו מיא ברישא מפני דרכי שלום [היכא שאין מתהלכת על פני בורו], ואולי

וכאן] דשודא היינו מה שירצה הדיין יעשה, דלפירש"י לכאו' לא שייך שודא בספיקא דדינא].

ס: ברש"י ד"ה ופרשת פרה אדומה. וקודם לכן לא יכלו לעשותה, דבעינן והזה אל נכח פני אהל מועד.

הקשה בהגהות מצפ"א, דהא המילואים התחילו קודם, והיה אפשר להזות בשעה שהיה המשכן עומד. וי"ל שלא היה אז למשכן רק דין במה, כמש"כ תוס' בע"ז. [לד. בד"ה בק"ה שמש משה, לתי' הר"י מאורלייני"ש]. [והא דכתיב אהל מועד במצות ימי המילואים עצמם, [שמות כ"ט, ד, ויעוד שם י, י"א, ל"ב, וכן בעשיה בפ' צו כמה פעמים], שאני התם דכך היא מצותו]. עוד י"ל טעם אחר, שלא התחילה העבודה בכהנים.

ס: בתוד"ה סליקו. ולא דמי לדרב ושמואל כלל.

וביאר המהר"ם, דהכא לא שייך לומר כל דאלים גבר, [ומשמע דעיקר פלוגתא דרב ושמואל שייכא הכא, רק הכרעת כדא"ג לא שייכא. ואולי הלשון אינו בדוקא], דהרי הכא לא היו התחתונים לוקחים המים בחזקה, אלא אדרבה היו גורמים שיתרבו המים למעלה, וצפו המים דרך שדותיהם בהסתם שהסיבו דרך הנהר ואין מימיו קלין לרוץ. וז"ל תוס' הרא"ש, דלא שייך הכא כל דאלים גבר, דאין להם כח לשנות הילוך הנהר להזיק לשדות אחרים.

לרב מדינא תתאי שתו מיא ברישא מטעמא דנהרא כפשטיה ליזיל וכו', [וכ' ע"ז בביאור, דלקמן בתוד"ה לא טעמינהו כ', דאין כאן גזל אלא מפני דרכי שלום], ובאמה המתהלכת [על פני בורו] תקנו לרב מפני דרכי שלום שלא יאמרו לו סכר מיסכר, אע"ג דמדינא נהרא כפשטיה ליזיל, וזה הבור היתה כרויה ועומדת כבר לכאו', מ"מ שמא מצד הדין היה כל אחד יכול לעכב על תבירו.

וז"ל המאירי, באמה המהלכת על פי בורו ומתמלא דרך הילוכו, ואין צריך לסכור את הנהר **אלא להסיר כיסוי בורו**, ובא ללמד שאין אומרים לו לסכור את בורו ושלא למלא עד שתזדמן שעתו, הא כל שהוא צריך להמשיך את המים לבורו או לשדהו, תתאי קדמי. [ולפ"ז אולי ניחא טפי קושית המהר"ם ש"ף אמאי בעי תקנתא שימלא ראשון, הא מדינא נימא נהרא כפשטיה ליזיל, ולפ"ד המאירי לא יתמלא מאליו אם לא שיעשה מעשה להסיר כיסוי בורו].

ס: השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, כל דאלים גבר.

כ' הריטב"א, ולא אמרינן שודא דדייני. משום דלפעמים עבדינן שודא דמשתי עלאי, דצריכי למיא טפי, ופעמים צריכי תתאי ויהבינן לתתאי, ודמיין מילי דרבנן כחוכא. אבל בדבר אחר שאינו חוזר לאחר כגון מלוה, אמרינן לפעמים שודא. [א"ה, לכאו' עיקר קושיתו לפיר"ת [לעיל יד: בתוד"ה